

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

نگاهی به فرصت‌های دیپلماسی اقتصادی ایران و ترکمنستان

با توجه به تحریم‌های گسترده آمریکا علیه ایران، ظرفیت‌های زیادی در مناسبات ایران و ترکمنستان وجود دارد که می‌توان با بهره‌برداری از آن، بخش قابل توجهی از فشارهای ناشی از تحریم‌های اقتصادی آمریکا را به حداقل رساند.

ایمان صمدی‌نیا

دانشگاه امام صادق(ع)
دانشجوی کارشناسی ارشد پیوسته معارف اسلامی و مدیریت مالی

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

مقدمه

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

در شرایط اقتصادی کنونی، دیپلماسی اقتصادی ایران با کشورهای منطقه ای یکی از مسائل حائز اهمیت و اولویت های دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران است. یکی از کشورهای پیشرو در توسعه اقتصادی و دارای ظرفیت های گسترده برای افزایش همکاری های اقتصادی، کشور ترکمنستان است. کشور ترکمنستان، علاوه بر داشتن مرز مشترک با ایران، به دلیل وجود اشتراکات قومی، فرهنگی و زبانی نقش ویژه ای در دیپلماسی خارجی جمهوری اسلامی ایران ایفا می کند.

متأسفانه، در سال های گذشته علیرغم ایجاد فرصت های بسیار گسترده ای که در حوزه توسعه اقتصادی و تجاری با ترکمنستان داشته ایم، به این امر بی توجهی شده است. با توجه به تحریم های گسترده آمریکا علیه ایران، ظرفیت های زیادی در مناسبات ایران و ترکمنستان وجود دارد که می توان با بهره برداری از آن، بخش قابل توجهی از فشارهای ناشی از تحریم های اقتصادی آمریکا را به حداقل رساند.

دیپلماسی اقتصادی

دیپلماسی اقتصادی، نقطه تلاقی دیپلماسی و فعالیت های اقتصاد ملی و بین المللی است و فصل مشترک بین منافع اقتصاد ملی و سایر منافع سیاسی امنیتی و فرهنگی کشور در سطح نظام اقتصاد سیاسی جهانی است. امروزه تدبیر و تنظیم روابط و امور اقتصادی و بازرگانی امری ضروری و حیاتی است و به عنوان یکی از مهم ترین ابعاد وجوه دیپلماسی اقتصادی در قالب دیپلماسی اقتصادی و بازرگانی امری ضروری و حیاتی است. دیپلماسی اقتصادی به عنوان ابزاری برای سیاست خارجی کاربرد دارد. به طور خاص دیپلماسی اقتصادی مرتبط با به کار بردن توانایی های مادی از جمله تکنولوژی و پول و مذاکرات در مورد مسائل سیاسی با ابعاد اقتصادی از قبیل توافقات تجاری دوجانبه و چندجانبه در تعقیب منافع ملی است. دیپلماسی اقتصادی را می توان این گونه تعریف نمود: «تمامی فعالیت ها و استراتژی ها و ابتکارات فعال اقتصادی-سیاسی دولتی و غیر دولتی که در سیاست خارجی کشورها در دو سطح ملی و بین المللی با هدف دستیابی و حضور در عرصه های اقتصاد جهانی و جمع آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات برای عرصه داخل به کار گرفته می شود را می توان دیپلماسی اقتصادی تعریف نمود. به عبارت دیگر دیپلماسی اقتصادی موضوعات سیاسی اقتصادی را در بر می گیرد که برای تامین منافع ملی کشور در عرصه بین الملل به کار گرفته می شود. حتی ممکن است در

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

برخی از مواقع از دیپلماسی اقتصادی به عنوان ابزار تشویق و ترغیب یا مجازات اقتصادی دیگر بازیگران دولتی و غیر دولتی تحت عنوان اقتصاد ابزاری در دستان دولت به کار گرفته شود.» [۱]

یکی از مهم ترین وجوه دیپلماسی اقتصادی، حمایت از فعالیت های تجاری کشورمبدا در کشورهای هدف است. لذا پرداختن به توسعه تجارت خارجی با کشورهای همسایه به خصوص کشور ترکمنستان که کشوری مستقل است و ظرفیت های زیادی برای توسعه تجارت بین دو کشور وجود دارد، از مهم ترین بخش های دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران به شمار می آید.

اهمیت ترکمنستان در روابط اقتصادی ایران

کشور ترکمنستان، با مساحت ۴۸۸۱۰۰ کیلومتر مربع، با جمعیت حدود ۶ میلیون نفر و ۹۹۲ کیلومتر مرز مشترک خاکی و ۲۲۸ کیلومتر مرز مشترک آبی دارای اهمیت ویژه ای به لحاظ ژئواکونومی و ژئواستراتژیکی برای جمهوری اسلامی ایران است. ریشه های تاریخی و فرهنگی و مسلمان بودن اکثریت جمعیت این کشور، ظرفیت های اقتصادی این کشور بخصوص در بخش نفت و گاز، عضویت ترکمنستان در سازمان همکاری های اکو و اهمیت این سازمان برای ایران را نیز می توان از دلایل اهمیت این کشور در سیاست خارجی ایران شمرد. [۲]

بنا بر آمار رسمی سازمان توسعه تجارت ایران، تجارت خارجی ایران و ترکمنستان در سال ۱۳۹۷، ۷ میلیون دلار بوده است. که شاهد بیشترین آمار تجارت خارجی (حدود ۳۶۴ میلیون دلار و واردات از این کشور، ۷ میلیون دلار بوده است. در سال ۱۳۹۳، که شاهد بیشترین آمار تجارت خارجی (حدود ۱۰۷۴ میلیون دلار) بوده ایم، آمار تجارت خارجی ایران در این سالها رو به کاهش گذاشته است. [۳]

دروازه ورود زمینی ایران به منطقه آسیای مرکزی

این کشور، به رغم جمعیت نسبتا اندک، از نظر بازار مصرف و مبادلات تجاری برای بخش هایی از اقتصاد ایران دارای اهمیت ویژه است. علاوه بر آن، موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی ترکمنستان، هم برای ایران و هم رقبای منطقه ای و فرامنطقه ای ایران جالب توجه است. ترکمنستان، علاوه بر این ها، با توجه به حضور جمعیت قابل توجهی از ایرانیان ترکمن در مجاورت مرز مشترک دو کشور، از نظر فرهنگی و اجتماعی نیز دارای اهمیت مضاعفی است.

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

در زمینه توسعه حمل و نقل و کریدورهای ترانزیتی که دسترسی مؤثر به بازارهای جهانی را از طریق کوتاهترین مسیرها فراهم می‌کند در سفر سال گذشته رییس جمهوری اسلامی ایران به ترکمنستان دو طرف توافق کردند. راه آهن قزاقستان- ترکمنستان- ایران در این بخش توانسته است آسیای مرکزی را از طریق کریدور شمال - جنوب و با استفاده از بندر چابهار به خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند متصل و زمینه‌های خوبی را برای ترانزیت و حمل کالا فراهم کند. [۴]

کوتاه بودن مسیر ترانزیتی زمینی بین ایران و ازبکستان از طریق ترکمنستان از جمله مزیت های حمل و نقلی جمهوری اسلامی ایران در آسیای میانه و ازبکستان می‌باشد که حتی با وجود تعرفه‌های گمرکی بالا بین دو کشور، صادرات جمهوری اسلامی ایران به ازبکستان را به لحاظ اقتصادی توجیه نموده است. تنها مشکل این مسیر، تحمیل تعرفه‌های بالای ترانزیتی ترکمنستان بر شرکت های ایرانی در حوزه حمل و نقل و ترانزیت جاده ای می‌باشد (حدود ۲۶۰۰ دلار و ۱۲۷۴ منات ترکمنستان در یک سرویس رفت و برگشت کامیون) که این موضوع به همراه اختلافات تاجیکستان و ترکمنستان و ممنوعیت ورود و خروج کامیون‌های بار از و به مقصد تاجیکستان نیز مشکلاتی را در مسیر حمل و نقل منطقه ای بار کشورمان ایجاد نموده است. [۵]

همکاری های اقتصادی در حوزه نفت و گاز

ترکمنستان در فهرست چهار کشور بزرگ تولیدکننده گاز طبیعی و چهار کشور تولیدکننده نفت در شوروی سابق قرار دارد. ذخائر اثبات شده نفت و گاز این کشور ۲۰۰۰ میلیارد متر مکعب گاز مقام چهاردهم جهان و ۵۴۶ میلیون بشکه نفت است. بیشتر ذخایر نفتی کشور در غرب ترکمنستان از جمله در پهنه دریای خزر متمرکز شده است. ذخایر گاز طبیعی تقریباً در سراسر خاک کشور پراکنده است. رشد اقتصادی این کشور در سال ۲۰۰۷ براساس آمار صندوق بین‌المللی پول حدود ۱۱,۵٪ بوده است که آن را جزو کشورهای دارای رشد اقتصادی بالا می‌سازد. [۶]

ایران به عنوان یکی از همسایگان ترکمنستان به دلایل جغرافیایی و اقتصادی می تواند نقش مهمی در روند توسعه همکاری دوجانبه ایفا نماید که به شرح ذیل است:

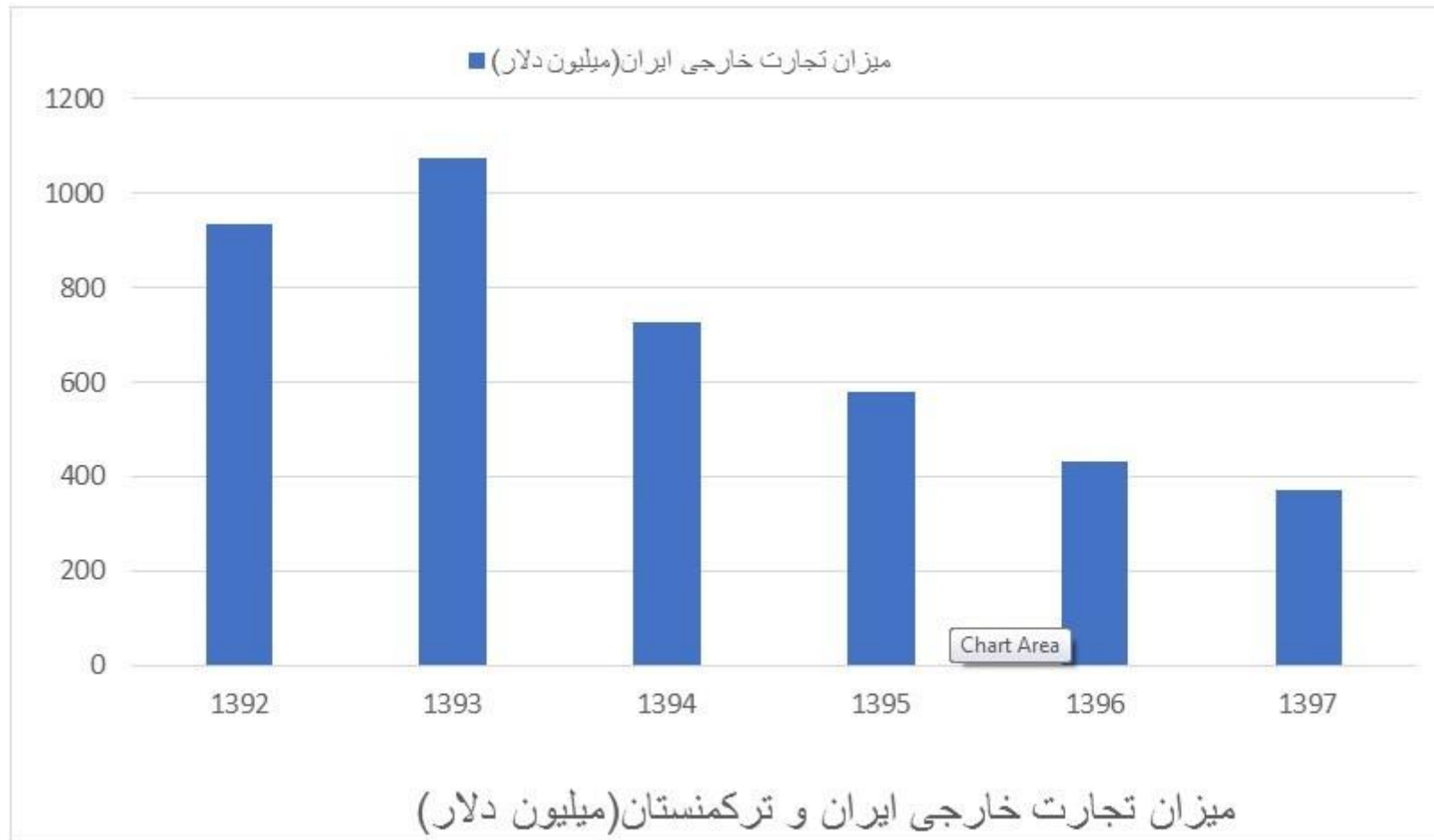
- توان بالای ذخیره سازی نفت و گاز

انجمن شرکتهای فنی ، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

- همجواری با کشورهاییم صرف کننده گاز مانند ترکیه ، ارمنستان ، هند و پاکستان ، اروپا از طریق ترکیه
 - دارا بودن توان مصرف بالا در مناطق مختلف کشور
 - امکان معاوضه گاز
 - دسترسی به آبهای آزاد و سهولت رساندن نفت و گاز به بازارهای بین المللی
 - دارا بودن دانش فنی و نیزداشتن نیروی متخصص دراین زمینه
 - تمایل ترکمنستان به کاهش وابستگی به سیستم انحصاری گاز توسط روسیه. [۷]
- ترکمنستان ، تمایل زیادی دارد تا مبادلات به صورت تهاتری انجام شود که متاسفانه ایرانی ها از این فرصت استفاده نکرده اند و بیش تر تمایل به معاملات نقدی دارند . طی سالهای ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ ایران ، تفاهم نامه ای با ترکمنستان امضاء شد که در ازای گاز صادراتی ترکمنستان به ایران ، کالا به ترکمنستان صادر شود که متاسفانه این قرارداد از طرف ایران لغو شد و میزان تجارت خارجی ایران و ترکمنستان ، کاهش یافت.

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

ایران با توجه به توانایی علمی، فنی و تکنولوژیکی که در این حوزه دارد می تواند برای استفاده از ظرفیت های بالقوه ترکمنستان در حوزه نفت و گاز، اقدام به عقد قرارداد های BOT و BOO نماید. لازم به ذکر است که قرارگاه خاتم الانبیاء به عنوان یکی از بزرگترین شرکت های فنی و مهندسی ایران، می تواند اقدام به سرمایه گذاری در طرح های نفتی و گازی ترکمنستان کند. این قرارداد ها می توانند، روابط ایران و ترکمنستان را در حوزه نفت و گاز راهبردی نمایند. به واسطه اختلافات موجود بین ترکمنستان و شرکت گازپروم روسیه، قرارگاه خاتم الانبیاء توانایی جانشینی این غول نفت و گاز جهان را در ترکمنستان دارا می باشد.

همکاری در حوزه برق و انرژی

یکی از اهداف توسعه ای ایران در قالب چشم انداز ۱۴۰۴، تبدیل شدن به هاب انرژی منطقه بوده است. بنا به گفته محمدحسین متولی زاده، مدیرعامل توانیر، شبکه انتقال، توزیع و فوق توزیع ایران جزو گسترده ترین شبکه های برق است، به طوری که می توان گفت شبکه برق کشور ۲۵ دور کره زمین است. [۸]

همان طور که در سال های اخیر، شاهد بودیم، با توجه به افزایش نیاز داخلی و نیاز کشورهای منطقه به برق، میزان تولید ایران با میزان تقاضا همسان نبوده است. به همین دلیل در بحث صادرات برق و همچنین تامین نیاز داخلی با مشکلات جدی مواجه شدیم.

در واقع بر اساس آمار از سال ۸۹ تا سال ۹۵ حجم صادرات برق به عراق در دامنه ۴ هزار و ۹۸۵ مگاواتی تا ۸ هزار و ۳۵ مگاوات به ثبت رسیده است. صنعت برق ایران در سال ۸۹ صادرات ۴ هزار و ۹۸۵ مگاواتی به عراق داشته که این رقم تا سال ۹۱ به اوج خود یعنی ۸ هزار و ۳۵ هزار مگاواتی می رسد، پس از آن، این حجم واردات روند نزولی به خود گرفت.

در سال ۹۳ صادرات برق کشور به ۶ هزار و ۶۳ مگاوات رسید، مجددا در سال ۹۴ رشد ۷۵۹ مگاواتی داشت و در نهایت سال ۹۵ را با رقم ۵ هزار و ۷۵۱ مگاوات به پایان رساند. پس از عراق، ترکیه در جایگاه دوم واردات برق از ایران قرار دارد. دامنه صادرات برق به این کشور از ۵۲۵ مگاوات تا ۲ هزار و ۳۹۵ مگاوات گزارش شده است. [۹]

انجمن شرکتهای فنی ، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

ترکمنستان به علت ظرفیت عظیمی که در تولید برق دارد و مصرف پایین ، می تواند گزینه مناسبی برای خرید برق و صادرات برق این کشور به کشورهای همسایگان ما داشته باشد. وزارت انرژی این کشور میزان تولید برق در سال ۲۰۱۵ را ۲۲,۵ میلیارد کیلووات ساعت گزارش کرده است. در حال حاضر مقدار صادرات به کشورهای همسایه در این دوره ۳,۲ میلیارد کیلووات ساعت گزارش شده، و ترکمنستان در نظر دارد با توجه به طرح توسعه صنعت برق این کشور، تولید برق خود را تا ۲۷,۴ و ۳۵,۵ میلیارد کیلووات ساعت به ترتیب در سالهای ۲۰۲۰ و ۲۰۳۰ افزایش دهد.[۱۰]

ایران در این میان می تواند نقش واسطه ای را در صادرات برق ایفا کند و نقش اتصال دهنده ی مازاد تولید کشورهای همسایه نظیر ترکمنستان و تقاضای کشورهایی چون عراق ، افغانستان ، ترکیه ، آذربایجان و ارمنستان را ایفا کند.

تبادلات کالا و خدمات

ترکمنستان بیش تر تمایل دارد که به جای واردات کالاهای پیش ساخته شده ، سرمایه گذاری به صورت ساخت کارخانجات صورت گیرد که تا کنون اقدام خاصی را از طرف سرمایه گذاران ایرانی شاهد نبوده ایم .

بخشی از تبادلات کالا و خدمات ایران و ترکمنستان به تفکیک حوزه های مختلف بررسی شده است . آمار ذیل ، از سایت oec.world بخش ترکمنستان استخراج شده است :

الف) حوزه مواد غذایی

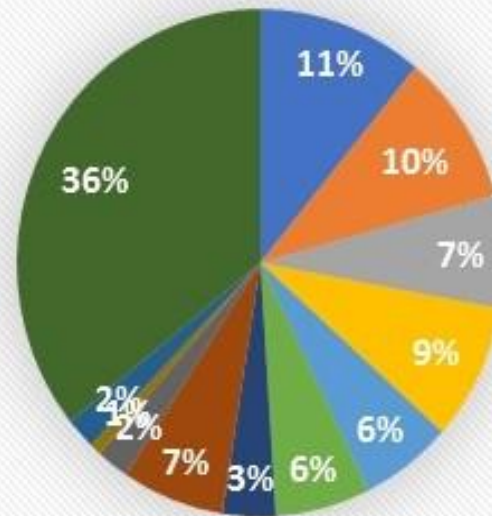
واردات مواد غذایی ترکمنستان ، ۱۶۹ میلیون دلار است .بیشتر این واردات در حوزه های زیر است که به تفکیک در نمودار آمده است. ترکمنستان ، یکی از بزرگترین کشورهای واردکننده سیب درختی و سیب زمینی ایران است .بنا بر آمار سازمان توسعه تجارت در سال ۱۳۹۶ ، بالغ بر بیست میلیون دلار صادرات سیب درختی و حدود چهل میلیون دلار صادرات سیب زمینی داشته ایم. امروز که یکی از دغدغه های وزارت کشاورزی ، صادرات سیب های مازاد بر تولید داخل است ، ترکمنستان می تواند بازار مناسبی برای سیب های داخلی ایران باشد که بازاریابی مناسب ، ظرفیت توسعه صادرات سیب ما به این کشور افزایش نیز خواهد یافت . ۸,۸۴ میلیون دلار ، ترکمنستان واردات پنیر و ۴,۰۳ میلیون دلار واردات کره و ۱۰,۶ میلیون دلار شیر غلیظ شده از واردات ترکمنستان و ۱,۲۱ میلیون دلار شیر معمولی از جمله لبنیات وارداتی ترکمنستان می باشد که از

انجمن شرکتهای فنی ، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

مزایای رقابتی ما برای حضور در بازار بین الملل می باشد و با تشویق شرکت های تولیدی لبنیات ، می توانیم حضور پررنگی را در بازار این کشور همسایه داشته باشیم . برنج و آرد گندم وارداتی به ترکمنستان به ترتیب ۱۱,۱ و ۱۱,۲ میلیون دلار است که فرصت خوبی برای حضور تجار و صادرکنندگان ایرانی برای صادرات این اقلام می باشد. به خصوص این که بخش زیادی از برنج ایرانی ، در انبار های کشور برای سالهاست که ذخیره شده است و قابلیت فروش در بازار داخل ندارد.

واردات مواد غذایی

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

ب) حوزه ماشین آلات و حمل و نقل

در حوزه ماشین آلات، به لحاظ ارزشی ۸,۹ درصد و حدود ۱۰۸ میلیون دلار واردات در این حوزه، ماشین آلات کاشت و برداشت کشاورزی هستند. ۶۸,۹ میلیون دلار از واردات این حوزه را سیم های روکش دار تشکیل می دهند که ایران در تولید این سیم ها بسیار توانمند می باشد. ماشین آلات بطری سازی و بطری پرکن نیز ۱۴,۱ میلیون دلار، هیتر های الکتریکی ۹,۳۳ میلیون دلار، توربین های بخار ۱۰,۷ میلیون دلار، پمپ های هوا ۲۷,۹ میلیون دلار، ترانس های الکتریکی ۲۷,۸ میلیون دلار، فیلتر های هوا ۲۶,۸ میلیون دلار، ماشین آلات صنایع غذایی ۱۷ میلیون دلار و انواع سوپاپ ۶۵ میلیون دلار از جمله واردات کشور ترکمنستان می باشد که ایران نیز حرف های زیادی برای گفتن در این حوزه ها دارد. یکی از مهم ترین کالا های مورد استفاده در ترکمنستان به دلیل رواج کشاورزی، واردات انواع تراکتور به ارزش ۸۳ میلیون دلار می باشد که می تواند مورد توجه کارخانجات تراکتور سازی، به خصوص تراکتور سازی تبریز قرار گیرد. ۴۸,۹ میلیون دلار از واردات این کشور، انواع اتوبوس است و با توجه به وضعیت نامطلوب تولیدکنندگان اتوبوس در کشور، باید به عنوان یک بازار صادراتی مهم در بین کشورهای همسایه مورد بررسی قرار گیرد. هم چنین ترکمنستان بالغ بر ۵۲ میلیون دلار انواع خودرو وارد می کند که یک بازار خوب صادراتی برای شرکت های خودرو سازی ما به شمار خواهد آمد.

ج) حوزه فلزات

بیش از ۳۹۰ میلیون دلار، سهم واردات این حوزه می شود که بیش از ۱۲۰ میلیون دلار آن سازه های آهنی، حدود ۳۲ میلیون دلار لوله های آهنی نفت و گاز و ۲۳,۵ میلیون دلار آن واردات آهن خام می باشد.

نتیجه گیری

جمهوری اسلامی ایران و ترکمنستان، فرصت های بسیاری برای افزایش همکاری ها در حوزه اقتصادی دارند. در چنین شرایطی، که برخی از اقدامات متقابل ایران و ترکمنستان (نظیر نزدیک شدن ایران به آذربایجان، رقیب منطقه ای ترکمنستان، واگذاری پایگاه نظامی ماری به آمریکا توسط ترکمنستان، ایجاد اختلال برای تجار و رانندگان ایرانی و ...) دیپلماسی اقتصادی ایران و ترکمنستان و افزایش سرمایه گذاری های خارجی و هم افزایی اقتصادی در حوزه های مختلف می تواند منجر به توسعه اقتصادی دو کشور و گسترش روابط اقتصادی و تجاری دو کشور و در نهایت

انجمن شرکتهای فنی، مهندسی و مشاوره ای خراسان رضوی

ایجاد روابط راهبردی در حوزه اقتصاد شود و ترکمنستان را از کشورهای رقیب چون اسرائیل و عربستان دور نماید. بدین ترتیب ایران توانسته است با استفاده از ابزار اقتصاد، به هر دو هدف خود یعنی گسترش روابط اقتصادی با کشور های همسایه و افزایش همگرایی های سیاسی و امنیتی با این کشورها دست یابد.

منابع

۱. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال؛ صالحی، مختار (۱۳۹۱). «دیپلماسی اقتصادی ایران، زمینه ها و چالش ها(با تاکید بر پنج شاخص جهانی شدن)»، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران .

۲. بوالوردی، مجید (۱۳۸۵). «بررسی روابط دوجانبه ایران و ترکمنستان»، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز.

۳. آمار سازمان توسعه تجارت ایران، فروردین ۹۸، قابل بازیابی در:

<http://www.tpo.ir/uploads/europe/g-torkmanestan-pdf>

<https://parstoday.com/fa/iran-i-1592954>

5. <https://economic.mfa.ir/portal/newsview/31283>

6. <http://irtkcc.com/>

۷. سهیلی پور، اصغر(۱۳۷۹). « دورنمای همکاری های ایران و کشورهای آسیای مرکزی»، مجله اقتصاد انرژی.

<https://moqavemati.net/1027848>

<https://barghnews.com/fa/news/307469>

<https://barghnews.com/fa/news/1854010>